

túrája beolvadnak az országos fejlődés nagy egészébe, hanem az országos politika, a párt-harcok, a munkásmozgalom, a kultúra központja, alakítója is. Tudom, nagyon nehéz szétválasztani Budapestet, mint színhelyet az önálló városi egységtől, a gazdasági-társadalmi közösség sajátlagos szerepétől. Ez a szétválasztás a szerzőnek sem mindenütt sikerült. Néhol talán túlságosan belebocsátkozik országos történetben, másutt, mint a kultúrtörténetben, éppen ezt a veszélyt elkerülendő, túlságosan elvont marad. Mindenképpen hiányolhatjuk azonban a főváros saját politikai történetének, az ún. „*Bárczy-korszaknak*” a valamelyest bővebb, tartalmasabb, elevenebb bemutatását. Sok szempontból ez a város-építészeti, városfejlesztési, oktatásügyi, szociálpolitika alapozta meg a későbbi fővárost, s mindenképpen követendő, ápolandó hagyományaink közé tartozik.

E hiányérzetek – talán utólag erősebben érzékelt hiányok – inkább csendes sóhajok és jámbor óhajok a munka stabil épülettömbjei árnyékában. Olyanok, mintha egy egészsznapos, élménydús ismeretszerzésben gazdag városnéző túra után a turista egy pohár szódavízre áhitozik.

Hanák Péter

Budapest Története V. – Budapest története a forradalmak korától a felzabardulásig.

Irták *Gerelyes Ede, Horváth Miklós, Laczkó Miklós, Nagy Lajos, Preisich Gábor, Szekeres József, Tarjányi Sándor.* – Főszerkesztő Gerevich László. Kötet szerkesztő Horváth Miklós.

Akadémiai Kiadó Budapest, 1980. 665 oldal, 311 kép, 3 melléklet

Érdeme a szerzőknek, hogy erre az aktuális és sok szenvedélyt kiváltó feladatra, Budapest két világháború közti történetének analitikus megírására vállalkoztak. Köszönet illeti az őket megbízó Fővárosi Tanácsot, s annak Végrehajtóbizottságát, amely a sorozatot kezdeményezte és a kiadást gondozta.

Első szavunk a tiszteletadásé, az 1982-ben elhunyt Horváth Miklós ügyvezető elnöknek, a szerkesztőnek, akinek e kötet tudományos- és tudományszervező tevékenységét betetőző műve volt. Meghajlunk Nagy Lajos emléke előtt, aki nagy szaktudással örökítette meg a szeretett város életének első napjait „*Epilógus*”-nak nevezett tanulmányában.

Jelen méltatás alkalom arra is, hogy immáron a könyv „*életéről*” is szóljunk. Az összes példány elkelt, – ez mindennél jobban jelzi hasznosságát. Lassan hozzá lehet látni a második kiadás előkészítéséhez. Az értékelés a VI. kötet szerzőinek munkautasítás is, megalapozza a szocialista Budapest történetéről irandó szintézis feladatait. Haladéktalanul meg kell kezdenünk az 1973-as centenáriummal befejeződő VI. kötet munkálataival egyidejűleg egy egész Budapest történetét felölelő – eddig nagyon is hiányzó – kronológia kidolgozását.

Jelen mű 665 A/5-ös nagyoldalny 83,5 íves vaskos kötet. Vállalt feladatának kronológiai sorrendben tesz eleget. A nagy egységek címei ennek megfelelően: Polgári és szocialista forradalom Budapesten 1918–19, Budapest az ellenforradalmi korszakban 1919–1945, és Epilógus a felszabadított főváros élniakarásáról. A leíró részt 20 oldalnyi utalójegyzet, a felhasznált irodalomról és forrásokról szóló vázlat, továbbá 316 kép és melléklet egészíti ki.

A hat szerző tollából kikerült kötet majd 27 év történéseit, két világháború, három forradalom embert próbáló viharait, társadalmi-politikai rendszerek győzelmét és válságait hivatott bemutatni Budapesten. Azt, miként élte meg a város és igazgatása a Horthy-korszakot, az osztályharcos küzdelmek évtizedeit; – hogyan hatott a főváros a magyar gazdasági, társadalmi-politikai élet egészére – s meg tudott-e eközben *saját*, városi problémáival küzdeni?

A témagazdagság és a terjedelem említése közel sem formális gesztus, egyszerűen érzékelteti a vállalkozás méreteit. A tárgyalás 68 fejezetből áll, amelyek több mint 600 elkülönített témát ölelnek fel. Különös értéke, hogy részletesen szól a későbbi Budapesthez csatolt peremvárosokról, számos új adattal egészíti ki ismereteinket a társadalmi mobilitásról, bemutatja a városi pártok szerepét, betekintést ad a fővárosi testületek működési mechanizmusába. A túlságosan nagyra szabott szerkezeti egység (két rész és egy epilógus) azonban mintha gondot okozott volna a szerzőknek és szerkesztőknek egyaránt. Mintha túl sok kis fejezetet iktattak volna be a nagy egységek keretébe. Ez zavarja az áttekintést, s óhatatlanul ismétlésekhez, átfedésekhez, helyenként magyarázkodáshoz vezet.

Például: míg a lendületesen, logikusan és kritikusan megírott topográfiai-építési rész (50 oldal) egyvégtében tárgyalja az egész korszakot és felöleli az idevágó összes kérdést – az eszmeáramlatoktól az építési hatóságok történetéig –, addig a közművekkel több vonatkozásban (infrastruktúra, panamák, életszínvonal, pénzgazdálkodás, stb.) és több kronológiai blokkban találkozhatunk, nagyjából azonos adatsorokkal. Egyedül a BSZKRT-ről például 9 külön kisebb alfejezet szól.

A kötet első 100 oldalát az 1918–19-es forradalmak egységes ábrázolása tölti ki. Izgalmas olvasmány a forradalmi mozgalmak és szervezetek térhódítása, a hatalom és az igazgatás sáncainak birtokbavétele. Krónikáshoz illően mutatja be a szerző az első szocialista magyar főváros szervezetét és a budapesti „illetőségű”, de országos jelentőségű intézményrendszert. Büszkéek lehetünk arra, hogy ezeknek a közvetítésével váltak a progresszív európai áramlatok hazánkban honossá.

Hogyan tört meg a forradalmi folyamat? A következő negyedszázad megértéséhez elengedhetetlen az 1919–20-as évek cenzúrájának értékelése, az ellenforradalmi rendszer berendezkedésének pontos ábrázolása. Ehhez nyújt bőséges adalékot a gazdaságtörténeti rész, amely a statisztikák, kompasszok, mérlegbeszámolók szárazságával „könyvelni el”, hogy folytatódott, sőt bizonyos értelemben a trianoni kisebb országhoz képest torzult formát is öltött a *budapesti koncentráció*. Az ország termelésének 53 %-a, a munkáslétszám 54 %-a mai Budapest területén helyezkedett el, nem is szólva a főhatóságok, központi jelentőségű egyletek és hivatalok 94 %-áról.

A gazdasággal foglalkozó fejezetek széleskörűen értékesített adattár mellett támaszkodnak a marxista gazdaságtörténészek feldolgozásaira. Körültekintéssel emelik ki ezekből a fővárosi vonatkozásokat, megkülönböztetett figyelmet fordítanak a mai Nagy-Budapest területének együttes kezelésére. *A fővárosban települt* gazdasági ágakról szóló részek megbízható alapot nyújtanak további elemzéshez, — amelyet a kötet szerzői részben meg is tesznek: követik a gazdasági változásoknak (fejlődés, válság, modernizálás) a város társadalmára, életmódjára, a városképre, gazdasági szervezetre és hatóságokra gyakorolt hatását.

(Nagyonis tanulságos látni, hogy a felszabadulás óta eltelt 40 év mennyire a régi Budapest terméke és folytatása. Ez a jelenség is mutatja, hogy az élő nagyváros elsősorban saját fejlődési törvényeinek van alávetve. Mai várospolitikusoknak — ha nem akarnak hibát véteni — ezt szem előtt kell tartaniok.)

Nyilvánvaló, hogy miután a kormány a *főváros önkormányzatát* 1919-től négyizben újra, meg újra megcsönkította, központi bevételeit megsarcolta, a fővárosi hivatalvezetés egyre rosszabb feltételek közé került. Viszont a stabilizációra való áttérés, a válság, az újabb háborús konjunktúrával kapcsolatos szerkezeti váltás terheit csakúgy, mint a robbanással terhes társadalmi feszültségek enyhítésének gondját a fővárosnak kellett magára vállalnia.

Ennek fényében megkülönböztetett figyelmet érdemel a horthyista Városháza *gazdálkodásának* bemutatása. A forrásbázis gazdag. Jelentések, beszámolók garmada került feldolgozásra. Érdemes lenne később ezek összevetése a dualizmuskori városgazdálkodással, eszközrendszerével, — meg a jelenlegivel is.

A kormányzópartok üzletei és üzletelése, a városi tulajdonú kapitalista vállalatok, a lakbéremelések, s a jövedelemadó stagnálása mellett fogyasztásiadó emelése — mind tipikus velejárói egy kapitalista városvezetésnek. Mint idegen múlt kísérteteire tekintünk a panamákra, a vérlázító vezérigazgatói fizetésekre, telek- és épületvásárlásokra. Viszont a Székesfőváros közreműködésével létrejött vállalatok tevékenysége számos tanulsággal szolgálhat. Kölcsöneik ugyanis a város költségvetési deficitjét kiegyenlítették.

Anélkül, hogy igazolni akarnánk a félelmet és a bizonytalanságot árasztó városvezetés tetteit, mégis marxista szempontból működését elsősorban saját feltételeihez kell viszonyítanunk. Nem feledhetjük, hogy végső soron a város gazdasági életére a fővárosi törvényhatóság és hivatalok aligha gyakorolhattak döntő befolyást. Az a kapitalista köröktől és a kormánytól függött. Mégis: keserves áron, de modernizálták a fővárost. Megadóztatták az üzemeket a közintézmények javára. Véghezvitték a városi közlekedés községésítését. Ismét Európai színvonalra emelték a közműhálózatot.

A településpolitikában megbecsülésre méltó hagyomány érvényesült azzal, hogy az építkezések szervezésénél és kivitelezésénél a főváros messzemenően élt hatósági jogkörével. Ezekről az erőfeszítésekről csakúgy, mint városrendező és városképet alkotó tervek-ről sokat tudunk meg a kötetből. Ha a panamákat nem is tudták ellensúlyozni, de lehetőségeik szerint szorgalmazták az együttműködést korszerűen építkező mérnöki csoportokkal.

Az oktatás területén nem gyarapodott a népiskolák száma. A középfokú oktatás vízszint kibővült a polgári iskolákkal. Ezekből ugyan kizárták a munkásgyerekeket, — de teret nyitottak az addig a munkásokkal együtt az oktatásból kiszorult középrétegbeli fiataloknak. A tanonc és egyéb szakirányú képzésben politikailag és szakmailag is a retrógrád elemek voltak túlsúlyban. De a szakmai képzés megszervezése számos területen a munkásfelvétel feltétele lett. Igaz, hogy a piaci viszonyokhoz képest magas áron, de a Főváros megvette a Wenckheim Palotát, amely mindmáig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak szolgál otthonául.

Együtt élt és vissza is élt a városvezetés a nagy gazdasági válsággal és az időről-időre megújuló recesszióval. Örök szegylene a kapitalista társadalomnak a könyöradományos ínségkonyha. De a Főváros mégiscsak törekedett a válság következményeinek enyhítésére. Kormányhozzájárulás nélkül 18 millió ebédet osztott ki 1933-ban, közmunkákat szervezett, újra megindította a kislakás építő akciót. Tette mindezt a forradalomtól való félelmében is, — de nemkevésbé a Szociáldemokrata Párt és a munkásmozgalom nyomására!

Összességében jól jellemzi a Városháza helyzetét a kötetnek az a megállapítása, amely szerint „a főváros hivatalos vezetése ideológiai szempontból részben jobb, részben rosszabb volt, mint maga a budapesti társadalom. Rosszabb, mert a liberális-demokrata, antifasiszta, polgári, munkáserőt kevésbé hagyta érvényesülni mint a 20-as években. De jobb annyiban, hogy a szélsőjobbaldali hullám hatásait csak részben engedte érvényesülni a főváros vezetésére” (470. 1.). Ha ez a tétel áll a 30-as évekre, — amikor a főváros törvényhatósági testülete meghiúsította Gömbösnek a totális fasizmus bevezetésére szolgáló pártalakítási kísérletét, a kormány szintű és pestkörnyéki jobbaldali előretöréssel szemben egy europaer és liberális irányultságú vezetést tudott Budapest élére állítani, — fokozottan áll ez a megállapítás a 20-as évekre.

A szorosan vett *városigazgatással* foglalkozó fejezetek a kötetnek leginkább új adatokat felidéző és legtanulságosabb részei. A szerző korántsem kicsinyli le a párt és érdekcsoportok közti harcok demoralizáló jelentőségét, a „keresztény éra” árnyalatainak egyseges proletár-, demokrataellenes és antiszemita fellépéseit, a Városháza úrhatnamságát, az érdekcsoportok terjeszkedését a választott testületekben és zsíros állásokban, a szakapparátus elbürokratizálódását és túlbujánzását, a jobbaldali rezsimnek az előljárási törvénnyel és rendeletekkel történt stabilizálását. Mégis látható tisztelettel adózik az önkormányzat megvédéséért indított, változó sikerrel vívott harc részeseinek.

A *genius loci* Budapesten nagy erőnek bizonyult. Nemcsak a gőgös Városháza árasztotta szellemét. Az áramlás fordítva is irányult! A Városházára sem maradhatott hatás nélkül a szenvedő, gondolkodó Budapest és élő hagyományai. Nem múltak el nyomtalanul a századforduló központosított, tudatos, modern városrendezési elvei, a Tanácsköztársaság szociálpolitikája, a kerületi direktóriumok gyakorlatias népi közigazgatása. A kormánybiztosként odahelyezett Sipőcz, Karafiáth és mások végül is a kormány rendcsinálói-ból részben a város képviselőivé váltak.

Nem véletlen, hogy midőn a második világháború során a horthysta kormány első-pörte az önkormányzatot, lábbal tiporta a városi érdekeket, s később a nyilaskeresztes hordák a Városházán is átvették a hatalmat, — sokan a konzervatív erők közül a hivatástudattal rendelkező szakemberekkel együtt érdeklődéssel fordultak az 1945-ben új életért harcba induló progresszív irányzatok felé. Aggodalmat, de ugyanakkor várakozást is tanúsítottak a Nemzeti Bizottságok és a népi hatalom más intézményei iránt. A tanulmányok sugallják a következtetést: az összeomlás tapasztalatai fővárosi hagyományaink szerves részét képezik.

Budapest Története V. kötete *módszertanilag* is számos tanulsággal szolgál. Az urbanizmuskutatók általában a nagyvárosok történetét a klasszikus kapitalista fejlődés törvényei szerint általában a „centrifugálisan”, a cityből kiindulva írják — mintegy értékelve, hogy a város, mint gazdasági, társadalmi és közigazgatási egység fokozatosan terjeszti ki befolyását a környékére. A magyarországi urbanizmuskutatás viszont „centripetális” is. Abból indul ki, hogy a késői és rohamos hazai kapitalista fejlődés látéletét csakis *Budapest és környéke együttes vizsgálata* adhatja meg. (Igaz, a lényegretörő „röntgenképen” az egyéni, a vérbő, az életmódot mutató vonások helyenként óhatatlanul elmosódnak.)

Szerencsés, hogy a közigazgatási Budapest gazdálkodásának, vezetésének, működésének leírása nem szorítja háttérbe a közigazgatási Budapestet. Ez a feltárás nemcsak a mai kutatók érdeme, hanem a 20-as évektől működött közgazdasági egységben gondolkodó és tevékenykedő statisztikusoké, várostervezőké, közigazdászoké is. A dualista kor kutatója méltán jegyezte meg: Pest az ország legvárosiasabb városa. A két világháború közti magyar modernizálódás elemzője továbbmegy és felállította a képletet is: gazdaság, társadalom szempontjából minél jelentősebb a város, annál szélesebb lesz vonzásköre is, ezen belül változó erősséggel nő a városmag, a mai Nagy-Budapest nyomvonalával megegyező belső gyűrű, majd a 30–40 km-es rádiusban helyet foglaló külsőgyűrű, ahol az egyébként ipari, gyári munkásság száma még a hadikonjunktúra idején sem éri el a lakosság 50 %-át.

Pestkörnyék — iskolapéldája a vidékből közvetlenül táplálkozó ellentmondásos magyar urbanizációnak, az olcsó munkaerőn épülő modern gyáripari fejlődésnek és a polgári középosztálytól a kétlaki idénymunkásig toborzott településeknek. Ezért e helységek története maradandó értékű szociológiai tanulmány. Meggyőző arról, miként következett mindebből az 1918–19-es forradalmak politikai radikalizmusa, az az élő hagyomány, amely az 1945-ös nemzeti, népi bizottságok életrehívásáig vezetett. Az önkormányzati testületeken belül évtizedeken át vívott harcok leírása igencsak tanulságos, — napjaink számára is.

Kitűnő a modern világváros és a vidéki kisvárosok érdekegyezésének és érdekellentéteinek sorolása is, amely adalékul szolgál az urbanizmus egész korszakához. Egyeznek az érdekek, — amikor Budapest munkahelyet, piacot, egészségügyi ellátást, közlekedést biztosít a környéknek, sőt amikor egységes építési szabályzatok biztosítják a kül- és belterületek arányos fejlesztését. Viszont érdekellentét feszül a liberális fővárosi vezetés és

a kezdetben csak konzervatív, a 30-as évek végére már erősen jobboldali pestmegyei főispáni, alispáni hivatal szociálpolitikai, közigazgatási felfogása között.

Objektíve is szembenáll például a pestkörnyéki ápolitak ellátásáért pénz igénylő fővárosi — és a fővárosi védővámok eltörlését sürgető megyei érdek. Ütköznek a pestkörnyékiekkel elárasztott középfokú iskolák telítettségét panaszoló fővárosi tanácsos, — és a pesti székhelyű vállalatok adóiból részesedést követelő megyei adóbiztos szempontjai. Sorolhatnám tovább a könyvben szépen megírt példákat.

De talán ennyi is elég annak a következtetésnek a levonásához: megérett volt az 1950-es közigazgatási-városgazdálkodási rendezés; mégha arra akkor anyagi eszköz alig állt a népi demokratikus kormányzat rendelkezésére. Nagy-Budapest megalkotása, jóllehet a voluntarista politika korszakában született is, a XX. század nagyvárosaiban mindenütt felülkerekedő egységesítési törekvéseket váltotta valóra. A dualizmuskori és két világháború közti pestkörnyék félévszázados problémájának áttekintéséből adódik a következtetés; a közigazgatási egyesítést követően legalább annyi idő kell az egységesedéshez, mint amennyi megelőzte azt, azaz jó ötven esztendő.

A trianoni Magyarországon a tudatos decentralizálási törekvések ellenére is nőtt *Budapest központi szerepe* a pénzügyek, a huzóiparok és a szellemi élet terén. Ezt meggyőzően dokumentálja a kötet. Kár, hogy keveset olvashatunk az e szerepet betöltő kulturális, oktatási, iskolán kívüli intézményrendszeréről, beleértve az egyházak széleskörű ideológiai tevékenységét.

Kétségtelen, hogy míg a dualizmuskori új székesfőváros és annak községpolitikája a városiasodás, modernizálódás és egyben a nemzeti felemelkedés kezdeményezője, szimbóluma volt, addig az ellenforradalom idején a főváros arculatára a szomszéd népek elleni gyűlölködés, nacionalista-sovinisza hangulatkeltés, városszerte a kisemberek kíméletlen és durva elnyomása, a Városháza falain belül pedig a pártviszályok nyomták rá bélyegüket.

A kötet adatai eloszlatják azt a marxista történetírásban elterjedt illúziót, mintha a századforduló Budapestje valamiképpen megmaradt, — s csak hivatalai változtak volna! S azt a tévhitet is, hogy bármely jobboldali térhódítás csak Budapest ellenében, városellenes alapon következhetett be. A kiválóan megírt társadalomtörténeti körkép megérteti, hogy a társadalmi változások, a közéletben alkalmazott adminisztratív eszközök, a baloldal útvesztése és a szellemi élet jobbratolódája révén miként következett be az ellenforradalmi Budapest stabilizálódása.

Fentiekhez kapcsolódik bizonyos kritikai megjegyzésünk is. A kötet némileg pontatlanul ábrázolja a munkásmozgalmat. Nemcsak azért, hogy valóságos kiterjedésénél és hatásánál sokkal nagyobb teret szán neki, hanem azért, hogy a munkásmozgalmon, pártokon, sőt kis csoportokon belüli vitákat is túlzó részletességgel taglalja. Ilymódon a mai olvasó szemében mind az eredmények, mind a belső konfliktusok jelentőségüket messze meghaladó, egyenetlen képet nyújtanak. Az aprólékossáig menő adatközlés helyenként elvonja a figyelmet az összefüggésekről. Máskor pedig úgy tűnik, mintha az illegálisba kényszerített párt a kormányzati politikában valamely szerepet játszott volna.

Budapest ábrázolása az irodalomban című fejezet nagyjából mindezt tükrözi: a szellemi élet terén végbement bomlást, kiábrándulást, de újakra készülődő erőgyűjtést is. De vajjon hogyan vélekedtek a széles tömegek saját korukról? Hogyan töltötték napjait, hétvégeiket? Hiányoljuk a mindennapi élet, a lakás- és munkakörülmények bemutatását. Kort, sorsokat formáló, a rádió, újságok, olcsó könyvek révén elterjedt tömegkultúra – az elmarasztaláson túlmenően – talán több szót érdemelt volna. (Márcsak azért is, mert hatásától az új világot építő fővárosi ember 1945-ben sem volt mentes.)

A mű első kísérlet a főváros egy jelentős korszakának bemutatására. Forrása: és a feldolgozott irodalom kevésbé ismert a közvélemény, de még a szakemberek előtt is. Sajnáljuk, hogy a jegyzeteket és a bibliográfiai adatokat olyan szűkre méretezték, A III. és IV. kötet egy-egy téma irodalmát és forrásait összefoglalta, kritikailag is feldolgozta. A VI. kötet megírásánál ezt a módszert kell követnünk. A szintézis hasznosítását elősegíti, ha a bibliográfia – csakúgy, mint a kronológia is – önálló életet él.

Néhány szót az illusztrációkról, amely 311 db-ból, a mellékelt térképpel, rajzzal és a borítólapokkal együtt 316 darabból áll. Mindenekelőtt: jóminőségűek a képek, ezért maradandó élményt nyújtanak. Sikeres a válogatás műfaji szempontból: tájak, események, tervek, a technika felidézése, – mind helyet kap. Láthatjuk az egymást követő politikai pártok, mozgalmak a fővárosban tevékenykedő vezetőinek portréját, meg azokat is, akiket az utókor a két világháború közti idők főszereplőinek ítél meg: Kun Bélát és Sipőcz Jenőt, Horthy Miklóst és a szociáldemokrata városi frakció tagjait, Bulla Elvét Szent Johanna szerepében és a kor divatos írónőjét, Gulácsy Irént a Parlament pulpitusán.

Nyilván abbéli igyekezetben, hogy a szerkesztőt ne vádolhassák a személytelen történetírás vádjával – talán túl sok portré kapott helyet. Köztük hiába keressük az építőket. Bár személyes jelenlétük hiányáért kárpótolnak a remek tervek, pályázati rajzok, maradandó álmaik nyomait őrző épületfotók. Szívesen találkoztunk volna a város aggodó szerelmeseinek, pl. a statisztikusoknak képeivel. Az általuk készített statisztikai felméréseket és a táblákat is hiába keressük a mellékletek között. Pedig száraz adataiknak, remek összehasonlításainak, akárcsak kommentár nélküli közlése, további képek tucatjaival ért volna fel.

Minden réteg, osztály életéből, egyes alkalmakról feltűnik egy-egy gondosan a szöveghez illesztett kép. Megrendítő az I. világháborúból kiábrándult, forradalmasodott s a II. világháború után az elpusztult városban helyüket kereső emberek emléke. Mementóként megjelennek a 20-as évek vagonlakói, a jótékonyági akciókon perselyező méltóságos asszonyok. De nem lenne érdektelen az iskolai évszárókra tömegesen magyaros ruhába öltöztetett lányok és a minden egyes reggel iskolakezdekéskor sovíniszta versikéket szavaló gyerekek képét is felvillantani. Emlékezetes 1919-ből a munkásünnep színhelyéül szolgáló Hősök tere. Ám az igazsághoz hozzátartozik az 1938-as Eucharisztusi Kongresszuson ugyanott térdeplők tízezeinek képe is.

A V. kötet az őszirózsával és a vörös kalapácsos emberrel jelképezett forradalmaktól a felszabadulás idejéig tárgyalja a főváros életét.

A készülő VI. kötetnek tehát arra a kérdésre kell válaszolnia, hogyan élt a magyar főváros a szabadsággal. Miként maradt európai és magyar, nemzeti és osztályharcos. A válasz egyszerű, a hagyományok megőrzésével és meghaladásával létesített új feltételeket, teremtett új hagyományokat a maít követő nemzedékek számára.

Talán erre utal a borító lap: a város képe egy egyszerű őrtálló szovjet katonával.

Az utolsó szövegzáró kép — „téglaadogatók”, az összefogás, a rendszeralkotás, az építés szimbóluma.

Ságvári Ágnes

Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848.

1–2. k. 1082 p. Akadémiai kiadó, Budapest, 1982.

Házi Jenő, a magyar várostörténetírás doyenje, Sopron történetének leghivatottabb kutatója és ismerője újabb nagy jelentőségű forráskiadvánnyal gazdagította a történeti irodalmat. Olyan kiadvánnyal, amely már-már emberfeletti vállalkozásnak látszik, s amelyet aligha tudott volna rajta kívül bárki is egymagában megalkotni. Hét évtizedes sokrétű, fáradhatatlan tudományos munkássága betetőzéseként — alapvető fontosságú forráskiadványok, hézagpótló könyvek és Sopron történetét színesen, sok oldalról bemutató számos kisebb-nagyobb tanulmány után — Házi Jenő most a fennmaradt soproni polgárkönyvek és rengeteg más forrás alapján összeállította és közzétette több mint három évszázad soproni polgárainak nevét, családi összefüggéseikkel és sok egyéb adattal együtt.

Az 1535 és 1848 közti időből fennmaradt tizenhárom kötetnyi soproni polgárkönyv adatait a szerző a városi tanácsjegyzőkönyvekből, az evangélikus és a római katolikus anyakönyvekből egészítette ki, kivált ott, ahol a polgárkönyvek nem tartalmazták az összes felvett polgárok nevét (1612 előtt a polgárfiúkból lett polgárokat nem tüntették fel), vagy pedig ahol teljesen hiányoztak a polgárkönyvek (1579 és 1612, továbbá 1655 és 1676 között). De ezeken az alapforrásokon kívül Sopron város történetének szerencsére bőségesen ránk hagyományozódott egyéb forrásai — bírói jegyzőkönyvek, számadáskönyvek, adójegyzékek, telekkönyvek, végrendeletek stb. — sem maradtak felhasználhatlanul.

Házi Jenő a polgárkönyvek szerint 1535 és 1848 közt felvételt nyert 8312 polgár nevét az említett források segítségével további csaknem négyezerrel tudta kiegészíteni. A könyv legvégén közölt húsz kiegészítéssel együtt összesen 12 116 soproni polgár ada-